

Magdalena Tomala

dr, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

PAŃSTWA NORDYCKIE WOBEC AKTUALNYCH ASPEKTÓW KRYZYSU UNII EUROPEJSKIEJ

Wprowadzenie

Unia Europejska przechodziła wiele kryzysów, ale żaden z nich nie zagrażał jej istnieniu¹. Wszczęcie procedury wyjścia Wielkiej Brytanii z UE stało się symbolem, jak procesy zewnętrzne mogą dezintegrować Europę. Mark Rutte skonstatował, że „Jeśli kochasz Europę, powinieneś przestać marzyć o rozwoju integracji, a zacząć rozwiązywać problemy” Jednak kryzys Unii Europejskiej nie wynika tylko z jej wewnętrznych uwarunkowań, wpływ na niego mają bowiem przede wszystkim czynniki zewnętrzne. Coraz częściej obok Brexitu, pojawiają się zapowiedzi o wyjściu Szwecji, Danii z UE, czy Finlandii ze strefy euro, określane pojęciami: Swexit, Dexit, czy Fixit².

Paradoksalnie, rozwiązanie kryzysów jest możliwe na forum UE, ale wśród rządzących państw unijnych brakuje woli politycznej i co się z tym wiąże kon-

¹ T.G. Grosse, *W kierunku teorii dezintegracji regionalnej*, [w:] *Polityki europejskie w dobie kryzysu*, red. T.G. Grosse, Warszawa 2016, s. 275–292.

² Zob.: G. Samuels, *Swedish support for EU membership surges following Brexit*, „Independent”, 14.07.2016, <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/brexit-latest-news-sweden-support-eu-swedish-membership-surges-a7136426.html> [dostęp: 11.05.2017]; M. Savage, *EU referendum: Could Brexit lead to Sweden „Swedit”?*, <http://www.bbc.com/news/uk-politics-eu-referendum-36548114> [dostęp: 11.05.2017]; A. Foster, *What is Dexit? Will Denmark leave the EU next?*, „Express”, 26.08.2016, <http://www.express.co.uk/news/politics/695496/Dexit-what-is-Denmark-exit-will-Denmark-leave-the-EU-referendum-Brexit-impact-Europe> [dostęp: 11.05.2017].

sensusu na odważne, choć niepopularne społecznie posunięcia. W przededniu wyborów parlamentarnych, przywódcy poszczególnych państw członkowskich coraz częściej przywołują znaczenie narodowych interesów, zapominając o unijnych wartościach, takich jak: solidarność, subsydiarność czy pomocniczość.

Celem artykułu jest analiza postawy państw nordyckich wobec kryzysu Unii Europejskiej. Jak społeczeństwo państw nordyckich zareagowało na problemy gospodarcze w latach 2008–2009, napływ migrantów (obciążający gospodarkę Szwecji i Danii w latach 2014–2016), a w konsekwencji brak wypracowanego wspólnego stanowiska wobec zaistniałych problemów na poziomie UE? Można sformułować hipotezę, że kolejne kryzysy UE, które uwidaczniają jej słabości, w tym brak skutecznych działań, przyczyniają się do tego, iż pragmatyczni Nordycy zmieniają nastawienie do procesów integracyjnych. Dlatego w niniejszym artykule analizą objęto trzy z pięciu państw nordyckich (tj. Szwecję, Finlandię i Danię), należących do UE (nie uwzględniono: Norwegii oraz Islandii).

Aby odpowiedzieć na wskazane pytanie, wykorzystano metodę porównawczą. Artykuł składa się z trzech części, w których analizie poddano stosunek społeczeństwa nordyckiego do UE w kontekście kryzysu gospodarczego UE, kryzysu migracyjnego i kryzysu demokracji. Do analizy wykorzystano raporty Eurobarometru, monitorujące nastawienie nordyckich państw, będących członkami UE do kryzysu oraz inne sondaże, przeprowadzone dla potrzeb zbadania nastrojów społecznych wobec procesów integracji europejskiej.

Przyczyny kryzysu UE – perspektywa nordycka

Kryzysy stanowią modus vivendi integracji europejskiej, działając niczym hamulec, a czasem odwrotnie – katalizator jej przeobrażeń. W książce *Kryzysy w procesie integracji europejskiej i sposoby ich przezwyciężenia* autorzy podjęli się analizy uwarunkowań i skutków kryzysu integracji Europy. Ta wieloaspektowa i wielopłaszczyznowa diagnoza Unii Europejskiej ukazuje szanse i zagrożenia dla unijnego projektu. Na jej podstawie autorzy wyszczególnili kryzysy, które w ostatnich latach dotknęły UE: aksjologiczny, instytucjonalno-ekonomiczny, strukturalny, modelu demokracji, komunikacji, modernizacji procesu integracji europejskiej, społeczny³.

Można podać wiele przykładów przyczyn wybuchu kryzysu UE⁴. Dla potrzeb niniejszego opracowania skoncentrowano uwagę na trzech kryzysach. Pierw-

³ *Kryzysy w procesie integracji europejskiej i sposoby ich przezwyciężenia*, red. K.A. Wojtaszczyk, J. Nadolska, Warszawa 2015.

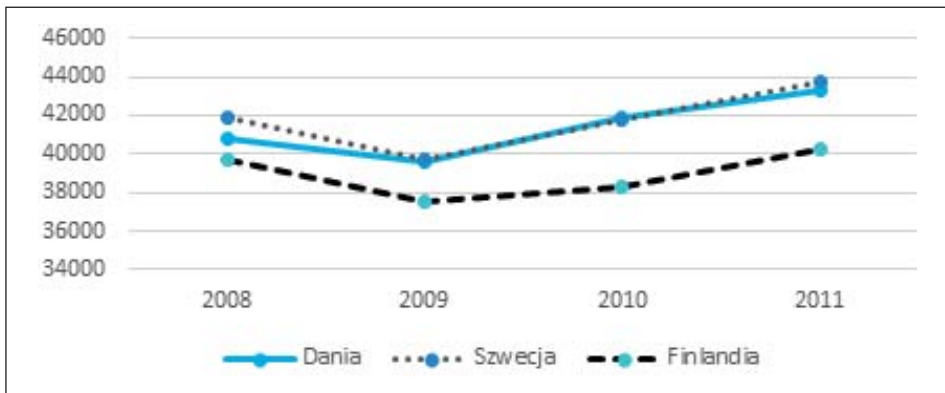
⁴ Por.: T. Adamowicz, *Przyczyny i skutki I fazy kryzysu finansowego lat 2007–2009 w wybranych krajach na świecie*, „Polityki Europejskie. Finanse i Marketing” 2013, nr 9(58), s. 9–21; N. Białek, *Przyczyny wybuchu kryzysu strefy euro: rola polityki monetarnej USA oraz Europejskiego Banku Centralnego*, „WSIiZ Working Paper Series”, January 2014, No. 4, http://working-papers.wsiz.pl/pliki/working-papers/PRZYCZYNY%20WYBUCHU%20KRYZYSU_WSIZ%20WP_N%20Bialek_4.pdf [dostęp: 10.04.2017]; *Niekontrolowane migracje do Unii Europejskiej*, red. P. Sasnal, Warszawa 2015, https://www.pism.pl/files/?id_plik=20992 [dostęp: 11.04.2017].

szy, ma swoje źródło w 2008 r., kiedy w Stanach Zjednoczonych doszło do upadku banku Lehman Brothers, czy Merrill Lynch. Drugi, dotyczy niekontrolowanej migracji z państw objętych wojną do UE; trzeci, wynika z zachwiania fundamentów UE tj. zasad demokracji w wybranych państwach członkowskich.

Wpływ kryzysu gospodarczego 2007–2009 na państwa nordyckie

Pęknięcie bańki spekulacyjnej na rynku mieszkaniowym w Stanach Zjednoczonych zapoczątkowało kryzys finansowy, który stopniowo objął kolejne regiony światowej gospodarki, przekształcając się z czasem w międzynarodowy kryzys ekonomiczny⁵.

Kryzys ekonomiczny i poszukiwanie sposobów radzenia sobie z nim w Unii Europejskiej stały się tematami debaty publicznej w państwach członkowskich Unii⁶. K. A. Firlej podkreśla, iż „banki europejskie w porównaniu do swoich amerykańskich odpowiedników prowadziły (...) bardziej odpowiedzialną politykę” w momencie wybuchu kryzysu. Jednak kryzys bankowy nie ominął gospodarek państw nordyckich, mimo iż wskaźniki makroekonomiczne w momencie wybuchu kryzysu – tj. jeszcze w 2008 r. utrzymywały się tam na wysokim poziomie (zob. wykres 1, 2, 3).

Wykres 1. PKB per capita Szwecji, Danii oraz Finlandii w latach 2008–2011⁷

Źródło: Bank Światowy, <http://www.worldbank.org>.

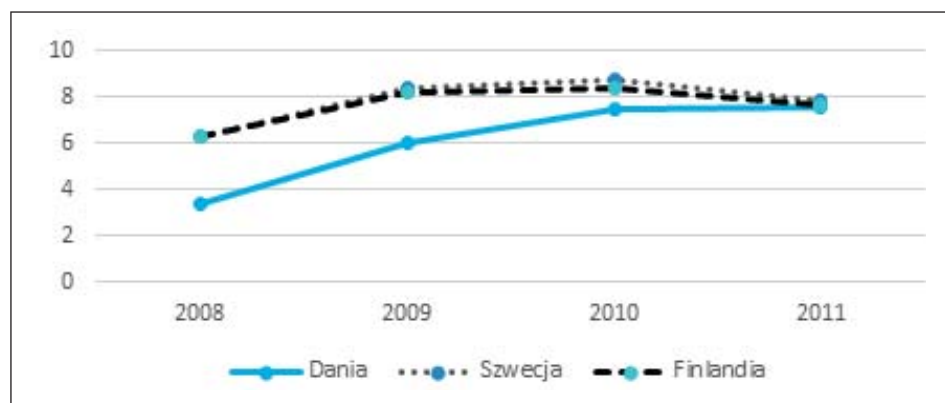
⁵ Z. Polański, *New Challenges after the Crisis: A Monetary Policy Perspective*, „Journal of Management and Financial Sciences”, April 2011, Vol. IV, Issue 5, s. 68–90. Zob. także: *Kryzys a polityka stabilizacyjna w Unii Europejskiej*, red. P. Albański, Warszawa 2014.

⁶ P. Samecki, *Reakcja Unii Europejskiej na kryzys i recesję: co osiągnięto, a czego brakuje?*, [w:] *Gospodarka Unii Europejskiej reakcja na kryzys i perspektywy na nowe dziesięciolecie*, red. M. Koczor, P. Tokarski, PISM, Warszawa 2011, s. 6.

⁷ PKB per capita według parytetu siły nabywczej (PSN). PKB wg PSN to produkt przeliczony na dolary międzynarodowe według wskaźników parytetu siły nabywczej. Międzynarodowy dolar ma taką samą siłę nabywczą w odniesieniu do PKB, co dolar amerykański w Stanach Zjed-

Z analizy danych Banku Światowego można wnioskować, iż poziom PKB per capita w badanych państwach był jednym z najwyższych w Europie na początku kryzysu. Istotnie wpływał na to systematyczny rozwój gospodarek państw nordyckich na tle pozostałych państw UE oraz wysokie wskaźniki w rankingach konkurencyjności gospodarek czy innowacyjności⁸. Kryzys gospodarczy uderzył w państwa nordyckie pod koniec 2008 r. Jak pokazuje wykres na wykres nr 1 recesja gospodarcza obejmowała lata 2009–2010. Po tym okresie, państwa nordyckie powróciły na ścieżkę wzrostu, dlatego przyjmuje się, iż trwała ona dwa lata.

Wraz z osłabieniem koniunktury w Danii, Finlandii i Szwecji zaobserwowano również zmiany w dynamice bezrobocia (zob. wykres 2).

Wykres 2. Stopa bezrobocia w Szwecji, Danii oraz Finlandii w latach 2008–2011⁹

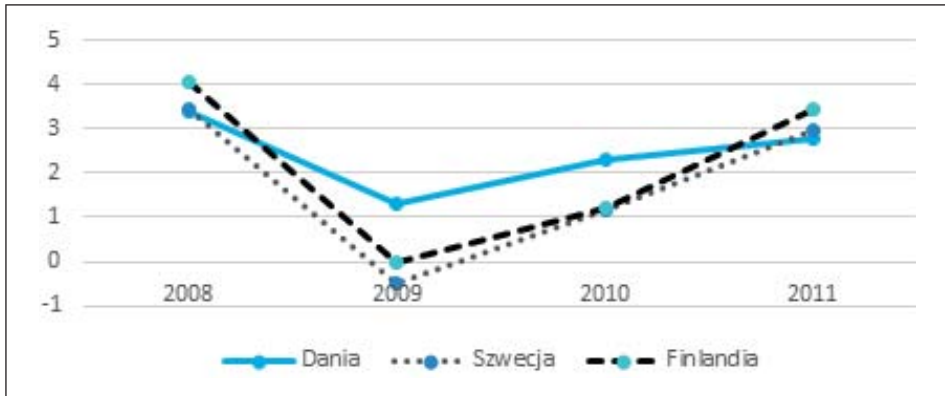
Źródło: Bank Światowy, <http://www.worldbank.org>.

Już w 2008 r. widoczne były pierwsze skutki kryzysu na rynku pracy. Poziom bezrobocia zaczął rosnąć we wszystkich państwach nordyckich. Spośród trzech analizowanych państw najwyższy wzrost stopy bezrobocia odnotowano na rynku duńskim. Dopiero w 2011 r. sytuacja na rynku pracy w Danii, Finlandii i Szwecji zaczęła się stabilizować. W latach 2008–2011 zaobserwowano również zmiany poziomów inflacji mierzonej indeksem CPI (zob. wykres 3).

noczonych. PKB według cen nabywcy to suma wartości dodanej brutto wytworzonej przez wszystkich krajowych producentów w gospodarce powiększona o podatki od produktów i pomniejszona o dopłaty, które nie zostały uwzględnione w wartości produktów. Jest on obliczany bez dokonywania potrąceń wynikających z amortyzacji wyprodukowanych aktywów lub zużycia i degradacji zasobów naturalnych. Dane są w bieżących dolarach międzynarodowych.

⁸ Zob. szerzej: M. Tomala, *Konkurencyjność nordyckiego modelu gospodarowania*, [w:] *Liberalizm czy interwencjonizm? Kształtowanie się ładu społeczno-gospodarczego w Europie w latach 1989–2014*, red. R.W. Ciborowski, R.I. Dziemianowicz, A. Kargol-Wasiluk, M. Zalesko, Białyłstok 2015, s. 61–73.

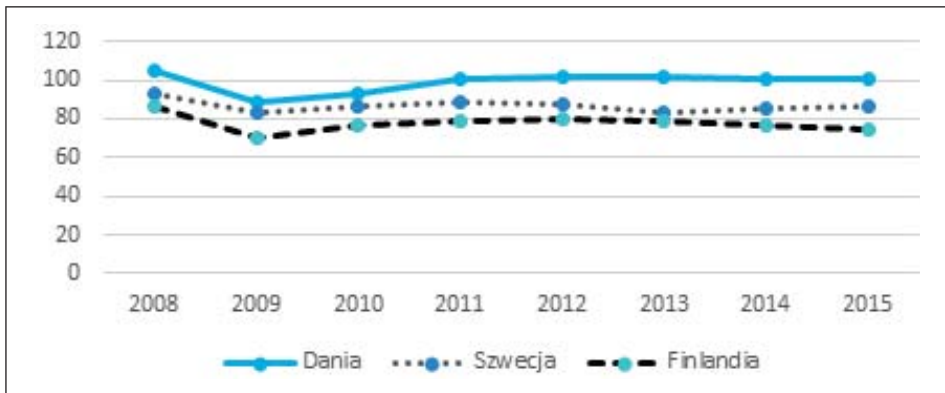
⁹ Międzynarodowa Organizacja Pracy (MOP) definiuje bezrobotnych jako członków ludności zawodowo czynnej, którzy są bez pracy, ale mogą pracować i poszukują pracy (w tym osoby, które pracę straciły lub same z niej zrezygnowały).

Wykres 3. Poziom inflacji w Szwecji, Danii oraz Finlandii w latach 2008–2011

Źródło: Bank Światowy, <http://www.worldbank.org>.

W krajach nordyckich w badanym okresie zauważyć można spadek inflacji (aż do deflacji), a następnie jej wzrost. Na rynku szwedzkim odnotowano zmianę z 3,44% do -0,49% – było cechą wspólną wszystkich omawianych państw. W dużej mierze był to efekt reakcji na początek zmian na rynkach międzynarodowych oraz zmian na rynkach wewnętrznych tych państw. Dlatego źródeł osłabienia koniunktury należy poszukiwać przede wszystkim w otoczeniu zewnętrznym. Państwa nordyckie od wielu dekad charakteryzuje gospodarka otwarta i jednocześnie wysoce zależna od handlu zagranicznego (zob. wykres 4).

Wykres 4. Handel w Szwecji, Danii oraz Finlandii w latach 2008–2011

Źródło: Bank Światowy, <http://www.worldbank.org>.

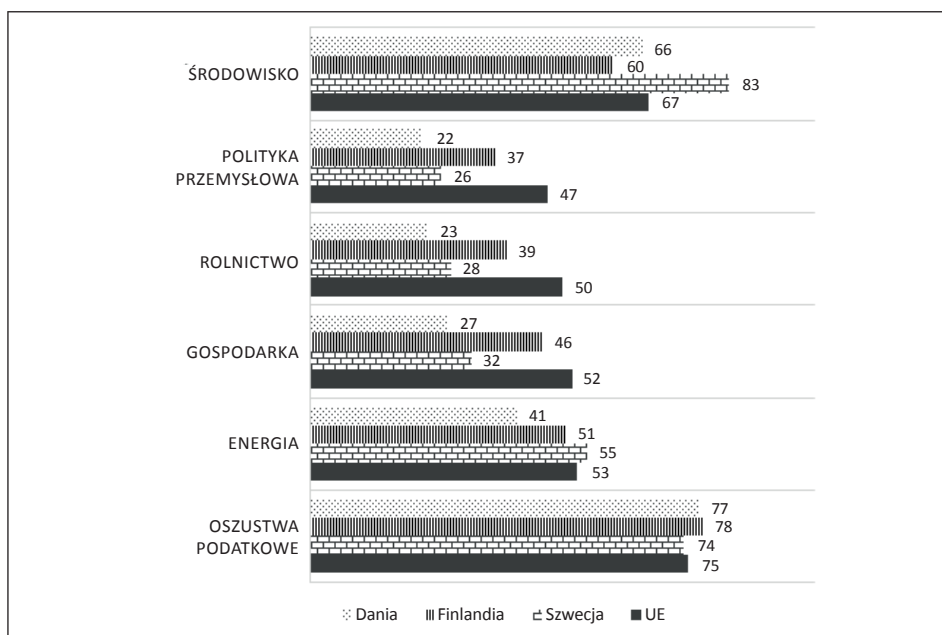
W okresie analizowanych ośmiu lat, rok 2008 był najlepszy pod względem udziału produktów w PKB. Pod wpływem kryzysu gospodarczego nastąpił spadek o 10% w przypadku Szwecji, w Danii o 14%, a Finlandii aż o 16%. Pomimo po-

prawy sytuacji w kolejnych latach, żadnemu z tych państw nie udało się odzyskać takiego poziomu udziału handlu w PKB jak w roku 2008. Świadczy to o wrażliwości badanych państw na tąpnięcia na światowych rynkach.

Głównym powodem kryzysu i dezorientacji w UE jest lekceważenie zasad wypracowanych w Maastricht (kryteria konwergencji) i w kolejnych traktatach; podejście takie podważyło jeden z najważniejszych europejskich filarów – wspólną walutę. W 2016 r. Eurobarometr przeprowadził sondaż, w którym udział wzięło prawie 28 000 Europejczyków, odpowiadając na pytanie: czy chciał(a)by Pan(i), aby UE w każdym z następujących obszarów interweniowała mniej niż obecnie czy bardziej niż obecnie?

Należy zauważyć, że mimo kryzysu instytucjonalnego UE, Europejczykom zależy na tym, aby w kluczowych dla Europy sprawach, UE zaangażowała się bardziej niż obecnie. Wśród 28 badanych państw członkowskich zdecydowana większość oczekuje od UE większego zaangażowania i większej aktywności¹⁰.

Na wykresie na wykres 5 przedstawiono wyniki sondażu na temat stosunku społeczności państw nordyckich do kwestii związanych z gospodarką.

Wykres 5. Stosunek Nordyków do problemów gospodarczych w UE

Źródło: http://www.europarl.europa.eu/external/html/eurobarometer-062016/default_pl.htm#terrorism.

¹⁰ Eurobarometr Parlamentu Europejskiego, http://www.europarl.europa.eu/external/html/eurobarometer-062016/default_pl.htm#terrorism [dostęp: 20.04.2017].

Nordycy nie oczekują od UE większego zaangażowania w sprawy gospodarcze. Jedynie 27% Duńczyków i 32% Szwedów uznało te kwestie za ważne. Jest to wynik aż o 20% mniejszy niż unijna średnia. Natomiast wśród kwestii związanych z rynkiem UE, dla Nordyków najważniejsze są zasady, w tym przeciwdziałanie w skali unijnej oszustwom podatkowym oraz przeciwdziałanie zanieczyszczeniu środowiska.

Zła koniunktura gospodarcza w państwach nordyckich nie trwała długo. Państwa Europy Północnej dość szybko zaczęły odrabiać straty w handlu międzynarodowym (choć nie powróciły do sytuacji sprzed kryzysu). Udało im się znaleźć metodę na przewycięzenie skutków kryzysu w takich obszarach gospodarki jak: stopa bezrobocia czy inflacja. Dzięki temu, już w 2011 r. można mówić, że Szwecja, Dania oraz Finlandia powróciły na ścieżkę wzrostu gospodarczego. Wynika z tego, że społeczeństwo badanych państw nie odczuło zbyt mocno skutków kryzysu finansowego i nie oczekuje od UE działań w tym obszarze. Najważniejsze dla tych społeczeństw są wspólne uregulowania prawne, obowiązujące zasady, pozwalające na lepsze i efektywniejsze działanie na wspólnym rynku.

Państwa nordyckie wobec kryzysu migracyjnego

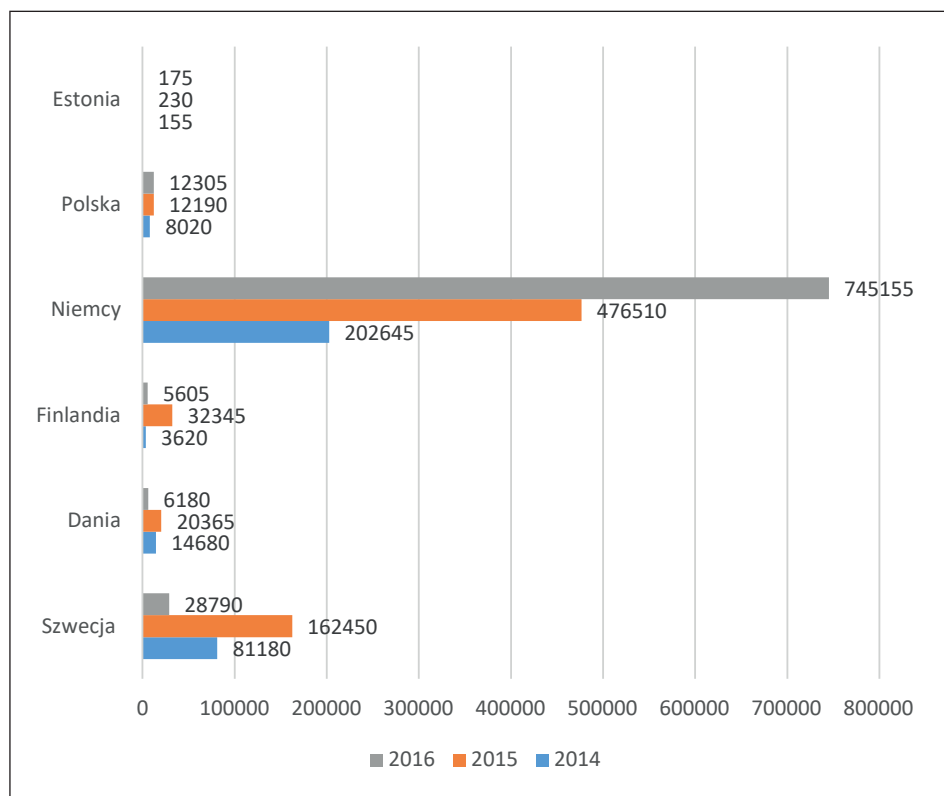
Najważniejszym kryzysem, który dotknął państwa nordyckie był brak wspólnej polityki migracyjnej państw unijnych oraz niechęć do partycypowania w kosztach związanych z nadmierną imigracją do wybranych państw unijnych¹¹. Przyczynił się on do destabilizacji w państwach bogatych, otwartych na migrację, oraz świadczących pomoc tak licznie przybyłym. Na wykresie przedstawiono obciążenia państw nordyckich na tle wybranych państw europejskich wnioskami o azyl w latach 2008–2016 (zob. wykres 6).

Wśród państw nordyckich najbardziej obciążona wnioskami o azyl została Szwecja. Znalazła się ona na czwartym miejscu wśród państw unijnych pod względem liczby wniosków o azyl oraz wydanych pozytywnych decyzji o przyznaniu statusu uchodźcy. Wskazane na wykresie przykłady Polski i Estonii pokazują jak podzielone są państwa członkowskie UE w zetknięciu z kryzysem migracyjnym. Estonia nie wydała żadnej pozytywnej decyzji w sprawie udzielenia azylu. Jej stanowisko podzieliły takie państwa jak: Łotwa, Litwa, Chorwacja, Portugalia, Czechy i Bułgaria. Podobnie jak Polska, jednostkowe decyzje w tej sprawie wydały Hiszpania, Portugalia, Luksemburg, Węgry, Słowacja i Słowenia¹². Jak wynika z danych, ciężar odpowiedzialności za uchodźców wzięło na siebie 11 państw, udzielając zgody na azyl w 2016 r.: Niemcy (8515), Szwecja (1035), Francja

¹¹ Zob. szerzej: M. Tomala, *Polityka państw Europy Północnej wobec uchodźców*, [w:] *Uchodźcy w Europie. Uwarunkowania, istota, następstwa*, red. K.A. Wojtaszczyk, J. Szymańska, Warszawa 2016, s. 498–530.

¹² Eurostat, <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00193&plugin=1>.

(4510), Wielka Brytania (6170), Austria (835), Grecja (770), Irlandia (205), Belgia (320), Holandia (340), Finlandia (185), Dania (205)¹³.

Wykres 6. Liczba osób ubiegających się po raz pierwszy o azyl w latach 2008–2016 w wybranych państwach UE

Źródło: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/asylum-and-managed-migration/statistics-illustrated>.

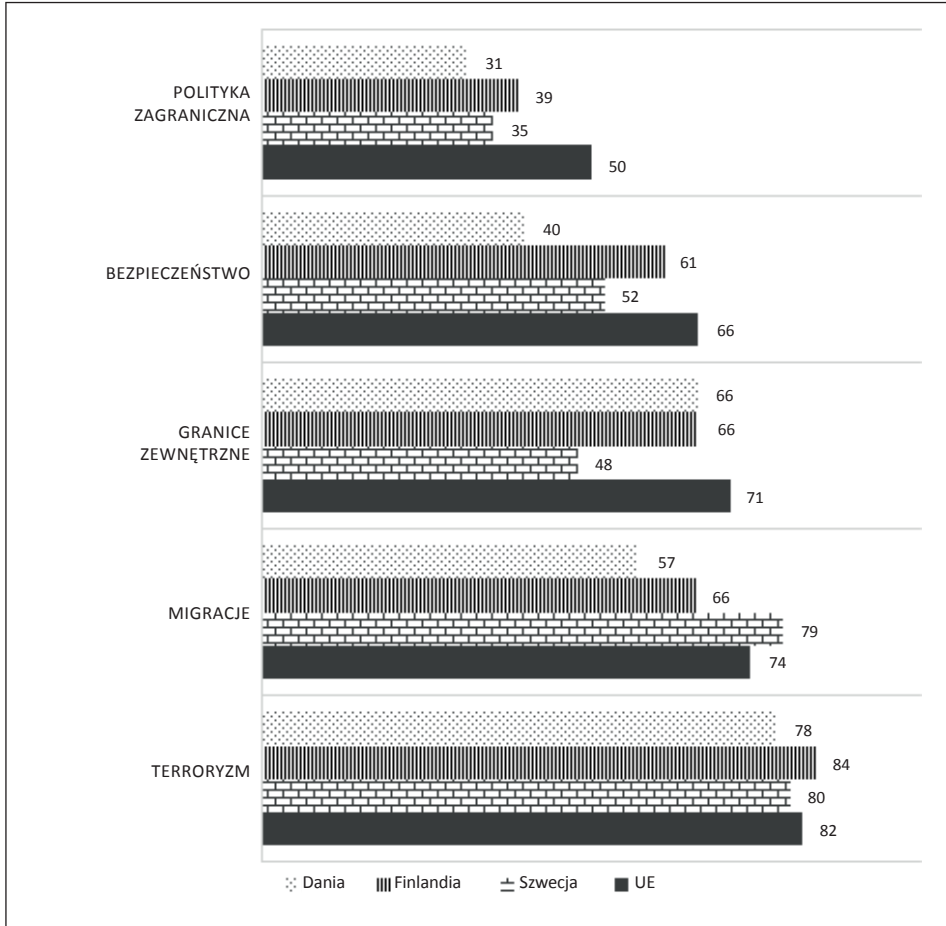
Jak zauważa Anna Potyrała „Choć jeszcze w 2014 r. dominowały deklaracje na temat bezwzględnej konieczności przyjęcia osób z obszaru Afryki Północnej i Bliskiego Wschodu, to od pierwszych miesięcy 2015 r. dała się zauważyć wyraźna zmiana nastawienia względem przybyszów, skutkująca coraz częstszymi wezwaniami do ochrony obszaru Unii Europejskiej i terytoriów państw członkowskich przed «zalewem obcych»”¹⁴.

Upływający czas i brak skuteczności instytucji UE i państw członkowskich w ostatecznym rozwiązaniu kryzysu migracyjnego jeszcze bardziej skomplikował

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ A. Potyrała, *W poszukiwaniu solidarności. Unia Europejska wobec kryzysu migracyjnego 2015*, „Przegląd Politologiczny” 2015, nr 4, s. 33.

i utrudnił wewnątrzunijne relacje¹⁵. Tym samym potrzeba rozwiązania problemu migracyjnego na płaszczyźnie UE jest postrzegana jako jedno z najważniejszych wyzwań, przed jakimi stoi UE (74%) (zob. wykres 7).

Wykres 7. Stosunek Nordyków do problemów migracyjnych w UE

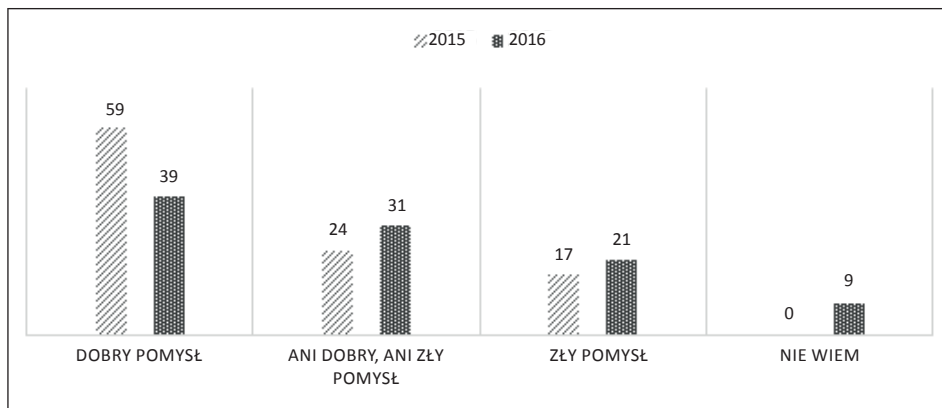
Źródło: http://www.europarl.europa.eu/external/html/eurobarometer-062016/default_pl.htm#terrorism.

Jak wskazuje wynik badania sondażowego przeprowadzonego przez Eurobarometr, problem migracji ma największe znaczenie dla Szwedów (79%), niż dla pozostałych państw nordyckich (Danii i Finlandii). Wiąże się to bezpośrednio z wielkością przyjmowanych przez dane państwo uchodźców. Większe znaczenie

¹⁵ Z. Czachór, A. Jaskulski, *Polska wobec kryzysu migracyjnego w Europie*, „Instytut Obywatelski” 2015, nr 7, http://www.institutobywatelski.pl/wp-content/uploads/2016/06/Analiza_Polska-wobec-kryzysu.pdf [dostęp: 19.04.2017].

ma jedynie terroryzm, który jest powiązany (w sposób pośredni) ze swobodnym przemieszczaniem się ludności po obszarze Shengen oraz granicami zewnętrznymi UE. Z kolei kwestie związane z zapewnieniem bezpieczeństwa czy polityką zagraniczną zajmują stosunkowo niewielu Europejczyków, w tym Nordyków (mniej o około 20% osób jest zainteresowanych wskazanymi sprawami).

Potrzebę zmian polityki UE wobec kryzysu migracyjnego potwierdzają badania, przeprowadzone wśród Szwedów, gdzie brak wspólnej polityki migracyjnej przyczynił się do osłabienia poparcia dla UE i groźbę Swexit-u (zob. wykres 8).

Wykres 8. Stosunek Szwecji do członkostwa w UE

Źródło: Statista, <https://www.statista.com/statistics/567262/attitude-towards-the-membership-of-sweden-in-the-europen-union> [dostęp: 1.04.2017].

Wykres porównuje wyniki dwóch badań ankietowych, przeprowadzonych przez TNS Sifo na zlecenie szwedzkiego nadawcy publicznego SVT. W odpowiedzi na pytanie „czy uważasz, że dobrze jest, że Szwecja jest członkiem Unii Europejskiej?” jesienią 2015 r. 59% Szwedów stwierdziło, że to dobrze, że Szwecja jest członkiem Unii Europejskiej. Jednak niecały rok później, bo w kwietniu 2016 r. tylko 39% Szwedów pozytywnie oceniało członkostwo w Unii Europejskiej. Spadek poparcia dla UE wyniósł aż 20%¹⁶. Podobne nastroje społeczne można zaobserwować w Danii. Świadczy o tym wynik referendum w Danii na temat swojej niezależności od Brukseli w kwestiach wymiaru sprawiedliwości i spraw wewnętrznych.

W grudniu 2015 r. ponad 53% duńskich wyborców opowiedziało się przeciwko integracji z UE. Jak stwierdził premier Lars Løkke Rasmussen, społeczeństwo jasno wyraziło swoją wolę a wynik referendum odzwierciedla też być może ogólny eurosceptycyzm.

¹⁶ Statista, <https://www.statista.com/statistics/567262/attitude-towards-the-membership-of-sweden-in-the-europen-union> [dostęp: 1.04.2017].

W przypadku Danii za zmniejszenie akceptacji dla UE odpowiada również kryzys migracyjny. Analizując kampanię, w której do głosowania przeciwko większej integracji z UE nakłaniała zwłaszcza skrajnie prawicowa, eurosceptyczna Duńska Partia Ludowa (DF), warto zwrócić uwagę na wskazywane argumenty. Populiści wykorzystali w swojej kampanii trwającą także w Danii dyskusję wokół kryzysu uchodźczego. Jeżeli Dania zrezygnuje z części swojej suwerenności na rzecz Brukseli, zwiększy się także napływ imigrantów do kraju.

Podsumowując, w przypadku Szwecji zmiana nastawienia wobec UE ma bezpośredni wpływ z racji kryzysu imigracyjnego. Nie chodzi tylko o imigrantów, którzy się tam wybierają. Ważne jest również to, że Unia Europejska nie jest zdolna do adekwatnego działania w tym zakresie. Społeczeństwo szwedzkie inaczej zapewne by się do tego odnosiło, gdyby miało poczucie, że wszyscy solidarnie rozwiązują ten problem.

Państwa nordyckie wobec demokratycznych zasad rządzących Unią Europejską

Europejczycy są zwolennikami solidarności, uważają iż w trudnej sytuacji gospodarczej lub finansowej należy pomagać. Świadczą o tym choćby symbole UE, takie jak hymn europejski, który jest wizytówką zarówno Unii Europejskiej i Europy (w szerszym znaczeniu). Poemat „Oda do radości” Fryderyka Schillera wyraża idealistyczną wizję braterstwa całej rasy ludzkiej – wizję, którą podzielał Beethoven jak też motto UE „Zjednoczona w różnorodności”. Podobne wartości prezentują Nordycy¹⁷. Wojciech Nowiak, badając kulturowe uwarunkowania nordyckiego modelu państwa dobrobytu, wyróżnił pięć uwarunkowanych historycznie kulturowych elementów, kluczowych dla formacji współczesnych welfare states: znaczenie mitu chłopca (mieszkańca wsi), etosu pracy i obowiązku, relacji pomiędzy państwem, społecznością lokalną i jednostką, rolę koncepcji społeczeństwa w państwach nordyckich oraz rolę ducha protestantyzmu¹⁸.

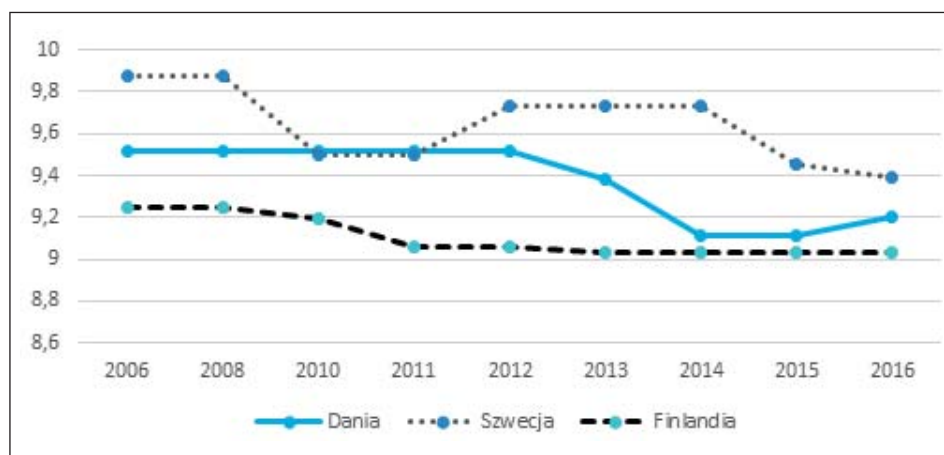
Etyka demokratyczna w państwach nordyckich ma głębokie korzenie historyczne. Jej fundamentem jest tradycja samorządności na poziomie lokalnym, rozbudowany i egalitarny system edukacji (szczególnie włączający dorosłych) związany z instytucją uniwersytetów ludowych oraz bezpieczeństwo socjalne oparte na idei obywatelstwa nie tylko politycznego, ale także socjalnego. Kiedy w okresie dwudziestolecia międzywojennego państwa nordyckie w dobie kryzysu demokracji pozostały demokratyczne, Johan Strang z Uniwersytetu w Helsinkach stwierdził, „że intelektualisci „nordycy” (Ingemar Hadenius, Alf Ross, Alva i Gunnar Myrdalowie) tamtego okresu bronili demokracji w Europie Północnej, lansując

¹⁷ Zob. R.M. Czarny, *Szwecja w Unii Europejskiej: studium polityczno-prawne*, Kielce 2002.

¹⁸ W. Nowiak, *Nordycki model „welfare state” w realiach XXI wieku. Dylematy i ewolucja systemu w społeczeństwach dobrobytu – wnioski praktyczne*, Poznań 2011, s. 77–83.

ideę demokracji nordyckiej, której fundamentem miała być właśnie wspólnota wartości i poglądów podzielana przez wszystkie warstwy społeczne¹⁹.

W ilościowych badaniach politologicznych występuje wiele narzędzi teoretyczno-metodologicznych, za pomocą których mierzy się poziom demokratyczności systemów politycznych²⁰. Dla potrzeb niniejszego opracowania, wybrano indeks demokracji, przygotowywany dla brytyjskiego tygodnika „The Economist” przez jego dział badawczy – The Economist Intelligence Unit, który jako punkt odniesienia przyjął analizy prowadzone przez Freedom House, poszerzając go o dwie zmienne: funkcjonowanie władzy oraz partycypacja obywatelska. Konstrukcja wskaźnika i jego wielowymiarowość pozwalają przeanalizować różnice w poziomach demokracji między państwami. Wykres zamieszczony na wykres 9 przedstawia zmiany indeksu demokracji w państwach nordyckich w latach 2006–2016²¹.

Wykres 9. Zmiany wartości wskaźnika demokracji w latach 2006–2016 oraz 2006–2010

Źródło: The Economist Intelligence Unit, Democracy Index 2010. Democracy in an age of anxiety, <http://www.yabiladi.com/img/content/EIU-Democracy-Index-2015.pdf> [dostęp: 7.08.2016].

Na podstawie wartości indeksu demokracji, państwa regionu nordyckiego można zakwalifikować do kategorii pełnych demokracji²². Od 2006 r., kiedy opublikowano pierwszy raport, zajmują one najwyższe pozycje na świecie.

¹⁹ J. Strang, *Why Nordic democracy? Positivism and crisis of democracy in the 1930's and 40's*, Centre for Nordic Studies, University of Helsinki, October 2006. www.helsinki.fi/filosofia/tutkijaseminaari/whynordicdemocracy.pdf [dostęp: 10.01.2017]; L. Tuross, *Oświata dorosłych w krajach skandynawskich*, Wrocław 1974.

²⁰ Zob.: W. Szewczak, *Jak zmierzyć demokrację? Skale pomiaru demokracji politycznej stosowane w politologii porównawczej*, „Przegląd Politologiczny” 2010, nr 4, s. 97–108.

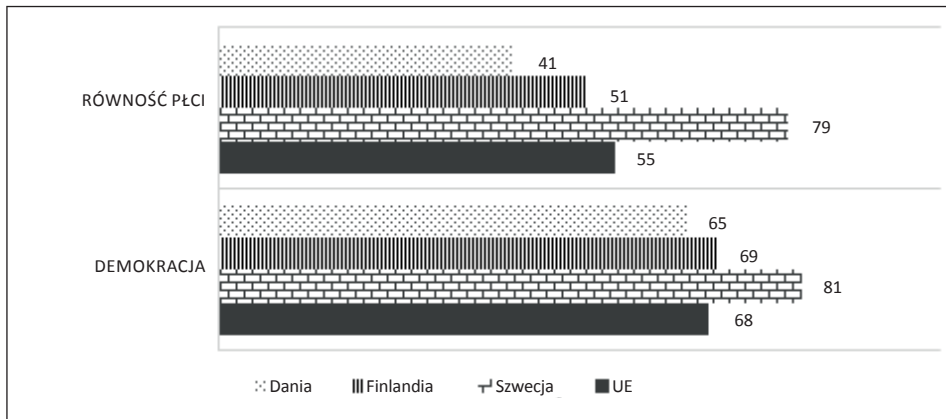
²¹ W 2015 r. został opublikowany ósmy raport Economist Intelligence Unit.

²² Na podstawie indeksu państwa podzielone są na cztery grupy: pełna demokracja (8–10 pkt), wadliwa demokracja (6–7,9); reżim hybrydowy (4–5,9), reżim autorytarny (poniżej 4).

Szwecja w 2006 r. zajmowała pierwsze miejsce z wynikiem 9,88. Z kolei Dania od samego początku utrzymuje piąta pozycję. Również Finlandia utrzymuje się w pierwszej dziesiątce. Jednak mimo zajmowanych tak wysokich pozycji na świecie przez Nordyków, można w tych państwach odnotować trend spadkowy wskaźnika demokracji.

Państwa nordyckie nie pozostały obojętne na kryzysy. Jednak w przypadku tego indeksu, każde z nich zareagowało inaczej. Szwecja utraciła swoją pierwszą pozycję, i w 2016 r. zajęła 3 (tracąc 0,5 pkt w okresie 10 lat). Największy spadek odnotowała w okresie kryzysu migracyjnego, ale potrafiła przezwyciężyć skutki kryzysu gospodarczego. Natomiast w Danii wskaźnik demokracji zmniejszył się jedynie o 0,3 pkt. Spadek nastąpił dopiero w okresie kryzysu migracyjnego, ale ostatni rok wskazuje na zmianę trendu. W Finlandii spadek wskaźnika demokracji w okresie kryzysu gospodarczego utrzymywał się w kolejnych latach, w tym w okresie problemów z uchodźcami.

Na poniższym wykresie zaprezentowano stosunek Nordyków do kwestii dbania o wartości demokratyczne, w tym kwestie równości płci w ramach UE (zob. wykres 10).

Wykres 10. Stosunek Nordyków do przestrzegania zasad demokratycznych w UE

Źródło: http://www.europarl.europa.eu/external/html/eurobarometer-062016/default_pl.htm#terrorism.

Nordycy w badaniu (częściej niż średnia europejska) podkreślili znaczenie wartości demokratycznych, oraz kwestii związanych z potrzebą równości płci. Najbardziej kwestie te akcentowali Szwedzi. W polskiej literaturze zwarty zestaw cech modelu nordyckiego zaproponował Włodzimierz Anioł, nazywając go „konsensem nordyckim”²³, wymieniając: demokratyczne formy rządzenia, aktywne państwo, inkluzywny rynek pracy, powszechny system świadczeń socjal-

²³ W. Anioł, *Szlak Norden. Modernizacja po skandynawsku*, Warszawa 2013, s. 29–30.

nych i usług publicznych, równe prawa i równe szanse, wysoką jakość kształcenia. Można wyciągnąć wniosek, że Nordycy oczekują przeniesienia tych wartości na wszystkie państwa unijne (co widoczne jest przede wszystkim u Szwedów).

Podsumowanie

Uwzględniając zatem dwie zmienne: wyższy u Nordyków (niż średnia dla UE) stosunek do problemów oraz wskazanie ponad 60% badanej społeczności do większego zaangażowania się UE w rozwiązanie problemów można wytypować

sześć następujących obszarów, ważnych dla społeczności państw Europy Północnej, są to:

- terroryzm (FI – 84%);
- demokracja (SE – 81%, FI – 69%);
- oszustwa podatkowe (DK – 77%, FI – 78%);
- środowisko (SE – 83%);
- migracje (SE – 79%);
- równość płci (SE – 79%).

Przeprowadzone badanie ankietowe wskazuje, że społeczeństwo oczekuje od UE większej aktywności oraz zwiększenia obszaru obecnych kompetencji (np. w kwestii wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa, czy wspólnej polityki migracyjnej). Podważa to opinie prasowe na temat kryzysu UE lub też chęci wychodzenia poszczególnych państw z UE, czy wreszcie rozpadu UE.

Oczekiwania Europejczyków potwierdza również przeprowadzone badanie listopadzie 2016. Według raportu, zdaniem 71% badanych Europejczyków to, co zbliża obywateli Europy jest ważniejsze niż to, co ich dzieli w tym (90% Finów, 87% Szwedów i 80% Duńczyków)²⁴. 53% ankietowanych wierzy, że przynależność do Unii Europejskiej jest dobra. Większość Europejczyków uczestniczących w sondażu była przekonana, że ich państwa korzystają na przynależności do UE. Odsetek respondentów o tym przekonanych okazał się jednak bardzo zróżnicowany, od 74% w Irlandii do zaledwie 31% w Grecji. Na tym tle Nordycy wypadają bardzo dobrze: Dania – 77%, Finlandia – 69%, Szwecja – 62%²⁵.

Poniższa analiza potwierdza stawianą we wstępie hipotezę, że brak rozwiązań dotyczących wspólnej polityki migracyjnej na forum UE jest najważniejszą kwestią dla Nordyków. Nie przesądza to jednak o stosunku Nordyków do integracji europejskiej. Na podstawie powyższej analizy nie można powiedzieć, że Unii Europejskiej grozi Swedix, Dexit czy Fixit. Można tylko wskazać, że Mark Rutte

²⁴ Eurobarometr Parlamentu Europejskiego, http://www.europarl.europa.eu/pdf/eurobarometre/2016/parlemetre/eb86_1_parlemeter_synthesis_en.pdf [dostęp: 10.04.2017].

²⁵ European Parliament, *Parlemeter 2016 Analytical overview Special Eurobarometer of the European Parliament*, November 2016, s. 18, http://www.europarl.europa.eu/pdf/eurobarometre/2016/parlemetre/eb86_1_parlemeter_synthesis_en.pdf.

miał rację stwierdzając, że Unii Europejskiej potrzebne są reformy, w tym najważniejsze znaczenie mają kwestie, wymagające rozwiązania na forum UE, dotyczą przestrzegania zasad demokratycznych i rządów prawa.

Spółeczeństwo nordyckie (podobnie jak i europejskie) zaniepokojone jest kryzysem migracyjnym oraz brakiem rozwiązań w zwalczaniu terroryzmu. Oczekuje w tych kwestiach współpracy wszystkich państw unijnych, w tym przekazania większych kompetencji na poziom ponadnarodowy. Świadczy to o tym, że społeczność nordycka rozumie powagę problemu i wie, iż nie da się w pojedynkę przeciwdziałać tego typu przestępstwom.

The Nordic Countries towards current aspects of the European Union crisis

Similarly to UK, Eurosceptic parties in Sweden, Finland and Denmark are pushing for an exit from the EU, which has been dubbed a Swexit, Fixit or Dexit. How the society of the Nordic countries have reacted for the economic crises in 2008, influx of migrants, and consequently – the lack of common European values? It found that Swedes, Finns and Danes believe that being in the EU is a positive thing, but an encouragement has been descended. The aim of the article is to analyse the attitude of the Nordic countries towards the European Union crisis.

Key words: the European Union crisis, the Nordic Countries, economic crisis, migration crisis, democratic value

Państwa nordyckie wobec aktualnych aspektów kryzysu Unii Europejskiej

Podobnie jak w Wielkiej Brytanii, Eurosceptyczne partie w Szwecji, Finlandii i Danii oczekują decyzji o wyjściu z UE, co nazywane zostało jako: Swedix, Fixit czy Dexit. W jaki sposób społeczeństwa państw nordyckich zareagowały na kryzys ekonomiczny w 2008, napływ migrantów, a w konsekwencji brak wspólnych europejskich wartości? Można zauważyć, że Szwedzi, Finowie i Duńczycy wierzą w pozytywny wpływ UE na ich kraj, ale to poparcie spada. Celem artykułu jest analiza podejścia państw nordyckich do kryzysu Unii Europejskiej.

Słowa kluczowe: kryzys Unii Europejskiej, Państwa nordyckie, kryzys ekonomiczny, kryzys migracyjny, wartości demokratyczne